

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΣΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ Ι

Η Μήλος στην τουρκοκρατία
ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ ΣΙΜΟΣ
ΟΚΤΩΒΡΟΥ 189
Νομισματοκοπία
142-33 Μελέτη 2013μ
A'

ΜΗΛΟΣ

Διευθυντής: Παύλος Μπελιβανάκης - Γραφεία: 848.01 Αδάμας Μήλου - Τηλέφωνο και FAX: (0287) 22.250 Αρ. Φύλλου 247 - 30 Απριλίου 1999

Η ΜΗΛΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Η Τουρκοκρατία στη Μήλο αρχίζει ουσιαστικά το έτος 1579. Ως τότε (και από του έτους 1537 - επιδρομή Βαρβαρόσσα) το νησί διετέλεσε φόρου υποτελές στο σουλτάνου¹. Κατά την περίοδο της υποτέλειας διοικήθηκε από τους ως τότε Φράγκους δινάρτες του, του οικού των Κρήσπων (1537 - 1566)² και από τον Εβραίο φίλο του σουλτάνου Ιωσήφ Νάζη, διά του αντιπροσώπου του τελευταίου, Φραγκίσκου Κορονέλλου (1566 - 1579)³. Μετά το θάνατο του Νάζη (1579), τα νησιά εντάχθηκαν οριστικά στο τουρκικό κράτος και διοικήθηκαν από σαντζάκ μπέηδες ως και μετά το 1640, εποχή κατά την οποία υπάρχουν ενδεξείς ότι παραχωρήθηκαν στον καπούδαν πασά⁴. Λόγω του διάσπαρτου της επαρχίας σε πολλά νησιά, αυτή διαιρέθηκε σε τμήματα τα οποία διοικούσαν μπέηδες, βοηθοί του σαντζάκμπεη. Ένα απ' αυτά τα τμήματα υπήρξε της Μήλου και Σαντορίνης υπό τη διοίκηση ενός μπέη⁵.

Με την οριστική προσάρτηση των νησιών στο τουρκικό κράτος ο σουλτάνος Μουράτ Γ' παρεχώρησε (1580) στους νησιώτες ειδικό προνομιακό καθεστώς διοίκησης⁶, το οποίο τους έπετρεψε να αναπτύξουν την Οικονομία και τον Κοινωνικό Βίο τους περίπου αυτόδιοικουμενοί. Η (κρατική) διοίκηση των μπέηδεων καταργήθηκε εκ των πραγμάτων όταν, μετά την ναρέη του βενετοτουρκικού πολέμου (1645), που διήρκεσε εικοσιπέντε χρόνια, η παρακήμη τους στα νησιά, όπου θαλασσοκρατούσαν οι Βενετοί, έγινε αδύνατη. Ως τότε οι κάτοικοι της Μήλου (και των άλλων νησιών), πέρναγαν μια μεταβατική περίοδο, κατά την οποία, συστηματικά και με υπομονή, επιδιόνταν στην εν γένει ανασυγκρότηση του τόπου τους και τη διοργάνωση και εμπέδωση της εσωτερικής διοίκησης της Κοινότητας⁷ η οποία, στανέ ελεύφων οι μπέηδες, βρέθηκε έποιμνον⁸ αναλάβει υπέυθυνα, έναντι του Κράτους, τη διοίκηση του νησιού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

Η ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΔΩΜΗ - ΟΡΓΑΝΑ - ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ

Η εσωτερική διοργάνωση του Κοινού της Μήλου, στηρίχθηκε στις «παλαιές συνήθειες» του ιδιωτικού βίου των (ορθόδοξων) κατοίκων και αναπτύχθηκε και εδραιώθηκε μέσα στα πλαίσια των προνομίων που παρεχώρησε το Κράτος. Η συγκρότηση του άρχισε μέσα στο δεύτερο μισό του 16ου αι., αν και οι πρώτες μαρτυρίες για την ύπαρξη «προεστών» και «επιπρόπων» ανάγονται στα τέλη της δεύτερης δεκαετίας του 17ου αι.⁹. Τη δολοκήτη της Κοινότητας ασκούσαν οι «επίτροποι» ή «σύνδικοι», συνήθως τρεις, που είχαν διετή, στην αρχή, και βραδύτερα ενιαίσια θητεία¹⁰. Σύμφαραστής στο έργο τους ο «καντζιλιέρης», ήταν κατά κύριο λόγο, γραμματικός της Κοινότητας, αλλά και λογιστής και ταμίας, ακόμη και συμβολαιογράφος, όταν δεν υπήρχε «νοτάριος»¹¹. Ανώτατο όργανο της τοπικής Αυτοδιοίκησης ήταν η Γενική Συνέλευση του Κοινού την οποία συγκροτούσαν οι Κλήρος, «οι ευγενέστατοι αυθέντες επίτροποι και προεστοί και ο κοινός λαός». Συνέρχονταν, «εν τω σεβασμών ναώ της Θεοτόκου Κυρίας Πορ-

τιανής»¹² τακτικά μεν κάθε Κυριακή της Ορθοδοξίας για την εκλογή επιτρόπων, εκτάκτως δε όταν ανέκυπταν σοβαρά προβλήματα. Το Κοινό της Μήλου συγκροτούσαν δύο Μέρη, εκείνο της Χώρας και του Κάστρου¹³.

Οι «επίτροποι» (ή «σύντιχοι της κομονιτάς»)¹⁴ ασκούσαν εξουσίες διοικητικές - δικαιοστικές σύμφωνα με τις «ανέκαθεν συνήθειες», που αποτελούσαν και τους (άγραφους) νόμους, τους οποίους όλοι τηρούσαν με σχολαστικότητα. Προσδιόζαν τις επήσεις φορολογίες, φρόντιζαν για τη συγκέντρωση των φρώνων και ήταν υπεύθυνοι για όλα τα ζητήματα - ανάγκες - προβλήματα της Κοινότητας¹⁵. Μετά τα μισά του 17 αι., οι φορολογίες ενοικιάζονταν κατ' αποκοπήν στον «βεβεδό» οθωμανό ή χριστιανό, που διορίζονταν από τον καπούδαν πασά και είχε αρμοδιότητες «ζαμπίτη» δηλ. αστυνόμου¹⁶. Τέλος, στα όργανα της Κοινότητας καταλέγονταν και ο «νοτάριος» ο συμβολαιογράφος, που ασκούσαν και καθηκόνταν υποθηκοφύλακα και ανακριτή των εγκλημάτων¹⁷.

Το οργανωτικό σχήμα της Κοινότητας, όπως περιγράφηκε σε γενικές γραμμές, διατηρήθηκε στη Μήλο καθ' όλη την περίοδο της τουρκοκρατίας με εξαίρεση δύο σύντομες διακοπές: α) όταν ο πειρατής Ιωάννης Κάψης την κατέλαβε και τη διοίκησε για κάποιο σύντομο διάστημα (περί το 1675) ως «βασιλέας της Μήλου»¹⁸ και β) από το 1770 - 1774, όταν τα νησιά κατακτήθηκαν από τους Ρώσους¹⁹.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ - ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 1ου

1. Κ. Άμαρτον, Τρεις άγνωστοι κώδικες του Χρονογράφου, στα «Ελληνικά», 1 (1928), σελ. 49, όπου η σημειώση: «...εις τα χίλια πεντακόσια τριάντα εππά από Χριστού γεννήσεως... υπήγε (ο Τούρκος κανύαρχος Βαρβαρόσσας) και αιχμαλώπισε και άλλα νησιά πολλά του Αρτζεπέλαγουν... ή δε Πάρος και η Αξία (=Νάξος) και η Μήλος και η Άνδρος επροσκύνησαν να δίδουν χαράτζουν του σουλτάνου», από τον μπ' αριθμ. 161 κώδικα, έτους 1603, της Βιβλιοθήκης Κοραΐτη της Χίου.

2. Χάρος Ν. Μπαπούνη, Η Μήλος από την αρχαιότητα, έκδοση της Ένωσης Φίλων Αδάμαντος 1993, σελ. 35 - 36.

3. Περ. Γ. Ζερλέντη, Γράμματα των τελευταίων Φράγκων Δουκούων του Αιγαίου Πελάγους (1438 - 1565), Ιωσήφ Νάκης Ιουδαίος δουκός του Αιγαίου Πελάγους (1566 - 1579), Το Σαντζάκ των Νήσων Νάξου, Άνδρου, Πάρου, Σαντορίνης, Μήλου, Σύρου (1579 - 1621), έν Ερμουπόλει 1924 (επανέκδοση Νότη Καραβία, Αθήνα ΜCMLXXXV, σελ. 26 επόμ.) και Ι. Κ. Χασιώτη, Οι Έλληνες στις παραμονές της ναυμαχίας της Ναυπάκτου, Θεσσαλονίκη 1970, σελ. 63-64 κ.α.

4. Βασ. Βλ. Σφυρόερα, Οι Δραγομάνοι του Στόλου, ο θεσμός και οι φορείς, Αθήνα 1965, σελ. 29 επ.

5. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ιστορικά Έγγραφα Μήλου (1628 - 1683) από τα Αρχεία του Βατικανού, περιοδ. «Μηλιάκα» Β' (1985), σελ. 39 επ., όπου μνείες για μπέηδες της Μήλου ως το 1629.

6. Ζερλέντη, Γράμματα κλπ., σελ. 41 επ.

7. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Κοινωνία και Παιδεία στη Σίφνο κατά την τουρκοκρατία (1537 - 1821), περιοδ. «Σφυνιακά» Ε' (1995), σελ. 10 επ., όπου δύο κεφάλαια σύντομης περιγραφής της κατάστασης της εποχής.

8. Ιωσήφ Χατζιδάκη, Η Ιστορία της Νήσου Μήλου, εν Αθήναις 1927, σελ. 260.

9. Ο.π.π. και B. J. Slot, Καθολικά Εκκλησίαι Κύμαλου και των περιξή νήσων, περιοδ. «Κιμωλιακά» Ε' (1974), σελ. 203, 211.

10. Χατζιδάκη, Η Ιστορία κλπ., σελ. 165.

11. Ο.π.π., σελ. 264.

12. Slot, ο.π.π., σελ. 131.

13. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Τα Οικονομικά της Λατινικής Επισκοπής Μήλου δύο αρχειαρειών (1642 - 1699), περιοδ. «Μηλιάκα», Α' (1983), σελ. 111 και 114, τα έγγραφα 1 και 3.

14. Για τα καθήκοντα και αρμοδιότητες των επιτρόπων βλ. στο Χατζιδάκη, Η Ιστορία κλπ., σελ. 267 - 268.

15. Μνεία του αξιώματος του «βεβεόδα» έχουμε από του έτους 1670. Βλ. Σ. Μ. Συμεωνίδη, Προβλήματα της Λατινικής Εκκλησίας Μήλου, εφημ. «Μήλος», φ. 5 της 2 Μαΐου 1981.

16. Χατζιδάκη, ο.π.π. σελ. 166.

17. Slot, Καθολικά Εκκλησίαι, σελ. 153.

18. Σ. Μ. Συμεωνίδη, Ιστορία της Σίφνου, Αθήναι 1990, σελ. 169, όπου τα περί της ρωσοκρατίας των νησιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

ΟΙ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

α) Γεωργία και κτηνοτροφία

Η καλλιέργεια της γης αποτελούσε τον κύριο τρόπο διαβίωσής της συντριπτικής πλειοψηφίας των 5.000 - περίπου κατοίκων της Μήλου. Στις αρχές του 17ου αι. αναφέρεται «μεγάλη αφθονία σίτου, κρηθής, οίνου και παντός ειδούς λαχανικών, προ παντός δε άλλου, αφθονώτατου βάμβακος»²⁰. Μαρτυρίες για την παραγωγή των ίδιων προϊόντων έχουμε πολλές²¹, ακόμη και μετά το 1800 αι., όταν ο πληθυσμός του νησιού και το εργατικό δυναμικό μειώθηκαν αισθητά λόγω κακών περιβαλλοντικών συνθηκών και ασθενειών.

Για τον κλάδο της κτηνοτροφίας οι πληροφορίες είναι ανεπαρκείς. Σε επίσημο φορολογικό κατάλογο έτους 1670 κατεγράφονταν μόνο πρόβατα και χοίροι. Μόλις 2.019 πρόβατα και χοίροι αριθμό πλήθυσμού²². Η πραγματικότητα πρέπει να ήταν διαφορετική, αν αναλογισθούμε ότι κατά τον 180 αιώνα, με κρίση της οικονομίας, το νησιό του, μόνον ο Ιω. Ταταράκης είχε χίλια πρόβατα²³ και το μετόπι της Πάτμου στη Μήλο «αφοράδια 9, αρσεν. άλογα 7, βόδια ζευγαριού 15, αγελάδια μικρά και μεγάλα 10, έτερα δαμάλια αρσενικά 2, γαϊδούρια 5»²⁴.

β) Ορυκτός πλούτος

Ο καθολικός κληρικός Gioachino Pace απαριθμεί στις αρχές της δεύτερης δεκαετίας του 18ου αιώνα τα ορυκτά του νησιού που εκμεταλλεύονταν οι κάτοικοι από παλαιά:

«θειέικόν αλάς, στυπτηρία, αρσενικό, αντιμόνιον, ορυκτόν αλάς, καθώς και μίαν ωραιοτάτην αλυκήν, η οποία κάμνει ποσότητα άλατος αρκετή δια να φορτω-

Του Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη

θούν ολόκληρη πλοία, αλλά διά λόγους πολιτικής οι Έλληνες δεν την εκμεταλλεύονται παρά μόνον διά την κάλψιν των αναγκών των²⁵. Οι μυλόπετρες, επίσης, ήταν ένα από τα κύρια εξαγωγικά προϊόντα της Μήλου, όπως και οι χειρόμυλοι που παρασήμαν διά την κάλψιν των αναγκών των²⁶. Οι μυλόπετροι της Μήλου είχαν πολλή έμπλοη στην ανάπτυξη της οικονομίας της Μήλου, όπως οι οικονομικές παραγόμενες πολιτικές ήταν ένα από τα αποτελέσματα της θεραπευτικής πορείας της Μήλου²⁷.

Το μεγάλο ορυχείο στη θέση «Ρέμα», ανήκε στο Κοινό και οι επιτρόποι το ενοικιάζαν, με συμφέροντες όρους, σε ντόπιους ή ένοιους επιχειρηματίες για ορισμένο χρονικό διάστημα. Την όλη εποπτεία επ' αυτού ασκούσαν διά την κάλψιν των προϊόντων της προκαρατόρων του Ρεμάτου²⁸, προσώπων δηλαδή εμπιστώτων που παρακολούθησαν την προσαρτήση της Μήλου στην οικονομία της Μήλου²⁹.

Ο μεγάλος ορυχείος της Μήλου ήταν η θέση της θεραπευτικής πορείας της Μήλου³⁰.

«Τον Ιούλιο του 1669: «Αγοράζουν (οι ορθόδοξοι Μήλαιοι) καθημερινά, όχι μόνο της σατίκες, το βατσέλια, τα υπάρχοντα και επιτορέωνταν σε ναυτόλια της θεραπευτικής πορείας της Μήλου³¹.

Για τη διεξαγωγή εμπορίου από τους Μηλιώνες, οι μαρτυρίες είναι πολλές, κυρίως κατά τον 17ο αι. Εκτός από τις εξαγωγές των εγχωρίων προϊόντων και ποικιλία άλλων ειδών στοιχείων, δεν μπορούμε να επιτορέψουμε την επιτορική πορεία της Μήλου³².

Για τη διεξαγωγή εμπορίου από τους Μηλιώνες, οι μαρτυρίες είναι πολλές, κυρίως κατά τον 17ο αι. Εκτός από τις εξαγωγές των εγχωρίων προϊόντων και ποικιλία άλλων ειδών στοιχείων, δεν μπορούμε να επιτορέψουμε την επιτορική πορεία της Μήλου³³.

Για τη διεξαγωγή εμπορίου από τους Μηλιώνες, οι μαρτυρίες είναι πολλές, κυρίως κατά τον 17ο αι. Εκτός από τις εξαγωγές των εγχωρίων προϊόντων και ποικιλία άλλων ειδών στοιχείων, δεν μπορούμε να επιτορέψουμε την επιτορική πορεία της Μήλου³⁴.

Για τη διεξαγωγή εμπορίου από τους Μηλιώνες, οι μαρτυρίες είναι πολλές, κυρίως κατά τον 17ο αι. Εκτός από τις εξαγωγές των εγχωρίων προϊόντων και ποικιλία άλλων ειδών στοιχείων, δεν μπορούμε να επιτορέψουμε την επιτορική πορεία της Μήλου³⁵.

Για τη διεξαγωγή εμπορίου από τους Μηλιώνες, οι μαρτυρίες είναι πολλές, κυρίως κατά τον 17ο αι. Εκτός από τις εξαγωγές των εγχωρίων προϊόντων και ποικιλία άλλων ειδών στοιχείων, δεν μπορούμε να επιτορέψουμε την επιτορική πορεία της Μήλου³⁶.

Για τη διεξαγωγή εμπορίου από τους Μηλιώνες, οι μαρτυρίες είναι πολλές, κυρίως κατά τον 17ο αι. Εκτός από τις εξαγωγές των εγχωρίων προϊόντων και ποικιλία άλλων ειδών στοιχείων, δεν μπορούμε να επιτορέψουμε την επιτορική πορεία της Μήλου³⁷.

Για τη διεξαγωγή εμπορίου από τους Μηλιώνες, οι μαρτυρίες είναι πολλές, κυρίως κατά τον 17ο αι. Εκτός από τις εξαγωγές των εγχωρίων προϊόντων και ποικιλία άλλων ειδών στοιχείων, δεν μπορούμε να επιτορέψουμε την επιτορική πορεία της Μήλου³⁸.

Για τη διεξαγωγή εμπορίου από τους Μηλιώνες

Η ΜΗΛΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Συνέχεια από τη σελ. 10

κρές γαλέρες»¹². Κατά μαρτυρία μάλιστα του Αγγλού περιηγητή Bernard Randolph (1675), υπήρχαν στη Μήλο ειδικευμένοι ναυπηγοεπισκευαστές¹³ και μάλιστα αξιοθάμαστοι.

Για το νόμιμο εμπόριο υπήρχαν εμπορικοί αντιπρόσωποι, όπως ο Μανωλάκης Αρμένης, που αντιπροσώπευε τον εμπόρο της Βενετίας Vincenzo Sponichi (1672)¹⁴, αλλά και πρόεδροι ξένων κρατών (από τον 16ο αι.)¹⁵. Ο Μανωλάκης Αρμένης ήταν ο ίδιος ο μεγαλύτερος με διαχείριση μεγάλων κεφαλαίων και στενές συνεργασίες με Εβραίους συναδέλφους του¹⁶.

Το μηλέικο εμπόριο γνώρισε μεγάλη άνθηση, κατά τον πόλεμο μεταξύ Τουρκίας - Βενετίας (1684 - 1699)¹⁷, ενώ στα 1710 κέντρο εμπορίου («εμπόρειον του Αρχιπελάγους»)¹⁸ χαρακτηρίζεται η Κίμωλος.

ε) Βιοτεχνία

Είναι πολύ πιθανόν να υπήρχε βιοτεχνία χειρόμυλων, δεδομένων των μαρτυριών για μεγάλη ζήτηση του προϊόντος σε Ανατολή και Δύση. Αναφέρονται επίσης πολλοί ανεμόμυλοι και ελαιοτριβεία¹⁹. Στα 1644 το μετόχι της Πάτμου άρχισε την κατασκευή δικού του ελαιοτριβείου²⁰.

στ) Εμπορία χρήματος

Οι οικονομικοί παράγοντες του τόπου ασκούσαν, πέραν των άλλων, και την εμπορία του χρήματος, χρηγήσεις δηλαδή εντόκων δανείων και θαλασσοδανείων που τους προσπόριζαν σημαντικά έσοδα. Δανειολήπτες, εκτός από ιδιώτες, ήταν Κοινότητες των νησιών, επισκοπέας ναοί κ.α.²¹.

Η Οικονομία της Μήλου γνώρισε μεγάλη άνθηση κατά τον 17ο αιώνα με ευεργετικές επιδράσεις στον κοινωνικό βιο των κατοίκων, αλλά αναπόφευκτες παρεκτροπές, λόγω της παρουσίας στηνησί ποικιλώνυμων πειρατών. Από το δεύτερο, ιδιαίτερα μιαό του 18ου αι., λόγοι απρόσμενοι (περιβαλλοντική μόλυνση, ασθένειες κλπ., που αποδύναμωσαν το πληθυσμιακό δυναμικό), οδήγησαν στην απορύθμιση της και τη δημιουργία μόνιμη κρίσης.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 2ου

1. Slot, Εκκλησίαι, σελ. 106
2. Ο.π.π., σελ. 131, 204, Χατζδάκη, Η Ιστορία, σελ. 179, Slot, Στατιστικές ειδήσεις για τη Μήλο του 1670 μ.Χ., εφημ. «Μήλος», αριθ. φ. 70 της 1 Νοεμβρ. 1982.
3. Slot, ο.π.π.
4. Χατζδάκη, Η Ιστορία, σελ. 305 επ.
5. Στελ. Α. Παπαδόπουλου - Διακ. Χρυσοστόμου Φλωρεντή, Κείμενα για την Τεχνική και την Τέχνη, Αθήνα 1990, σελ. 64, 101.
6. Slot, Εκκλησίαι, σελ. 204 επ.
7. Αυτόθι
8. Σ. Μ. Συμεωνίδη, Το μετόχι του Ταξίαρχη Σερίφου στη Μήλο, εφήμ. «Μήλος», αριθ. φ. 123 της 31 Μαρτίου 1988.
9. Γεν. Αρχεία Κράτους, Υπουργείο Παιδείας, Θυρίς 163 - Φακ. 13.
10. Slot, ο.π.π., σελ. 204 επ.
11. Σ. Μ. Συμεωνίδη, Οι εκχριστιανισμοί Μωαμεθάνων στις Κυκλαδες αίτιο κατηγορίας στις διαμάχες των καθολικών, στην Επετηρ. Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών, Αθήνα 1995, τόμ. ΙΒ', σελ. 194.
12. Αυτόθι
13. Κυριάκου Σιμόπουλου, Ξένοι ταξιδώτες στην Ελλάδα 333 μ.Χ. - 1700, Αθήνα 1972 (Β' έκδοση), σελ. 687.

14. Archivio di Stato di Venezia (ASV), Bailo 114/11 A₃.

15. Slot, Εκκλησίαι, σελ. 278 επ., όπου κατάλογος προξένων.

16. ASV, ο.π.π., όπου έγγραφα εμπορικών δοσοληψιών Μήλων, ναυαγίων πλοίων, διαφορών μεταξύ εμπόρων - προξένων κλπ.

17. Slot, Εκκλησίαι, σελ. 204.

18. Clemente de Terzorio, Αρχαντιέρα ή Κίμωλος, στα «Κιμωλιακά» Ζ' (1977), σελ. 84 - 85 (μεταφρ. κ. Ελένης Δαλαμπίρα).

19. Slot, Εκκλησίαι, σελ. 108, 205.

20. Παπαδοπούλου - Φλωρεντή, Κείμενα κλπ., σελ. 39, μποσ. 3.

21. Γ.Α.Κ. / Μοναστηριακά, Φάκ. 589, όπου περί δανείου του Π. Ταταράκη, προεπαναστατικά, προς τον ναό Κοιμήσεως Θεοτόκου Φολεγάνδρου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΒΙΟΣ.

ΤΕΧΝΕΣ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

α) Οι μεγαλύτεροι γαιοκτήμονες και οικονομικοί παράγοντες της Μήλου, απετέλεσαν, από τον 16ο ήδη αιώνα, την ιθύνουσα τάξη, εκείνην των αρχότων, μέλη της οποίας ήταν κυρίως, μη καθαρόαιμοι Φράγκοι, ορθοδόξου όμως δόγματος.¹ Σ' αυτήν εντάχθηκαν, με την πάροδο των χρόνων, και όσα στελέχη της κοινωνίας έχεχωρισαν με τις επιδόσεις τους και πρόκοψαν οικονομικά². Ο Κλήρος, επίσης, διεδραμάτισε πρωτεύοντα ρόλο, ακόμη και στα πολιτικά πράγματα του τόπου, με επικεφαλής τους αρχιεπισκόπους Μήλου - Κιμώλου³.

β) Τα κατοικημένα μέρη του νησιού ήταν δύο, η Πόλη ή Χώρα και το Κάστρο⁴. Η πρώτη βρίσκονταν «εις ωραίαν πεδινήν τοποθεσίαν..». και είχε περιφέρειαν τριών μιλίων. Αι οδοί της πόλεως ευρείαν ως εις την χριστιανοσύνην (=την Ευρώπη) και αι περισσότεραι οικιά συγχρόνου τύπου από τετραγάνους και λαξευμένους λίθους,...»⁵ Στο Κάστρο, επί λόφου ύψους 270 μέτρων στα ΒΔ του νησιού, τα πράγματα ήταν διαφορετικά, λόγω στενότητας χώρου, όμως τούτο παρείχε μεγάλη ασφάλεια⁶.

Στην ωραία πόλη της Χώρας ήταν συγκεντρωμένη, όλη η ζωή του τόπου, κοινωνική και οικονομική. Σ' αυτήν είχαν τις έδρες τους η Κοινότητα, ο Έλληνας αρχιεπίσκοπος και ο Λατίνος επίσκοπος, οι πρόξενοι των ξένων κρατών και οι άρχοντες και οι περισσότεροι των κατοίκων τα σπίτια τους⁷. Στις αρχές του 17ου αι., η Χώρα είχε 400 νοικοκυριά⁸, ενώ στα 1670 κατεγράφησαν 736⁹. Στα μισά του ίδιου αιώνα τα Κάστρο αριθμούσε 100 οικογένειες, όπως και στα 1617¹⁰.

γ) Πληθυσμιακά κυρίαρχο εμφανίζεται σταθερά το ελληνορθόδοξη στοιχείο, όπως όμως φαίνεται, ο συνολικός αριθμός των κατοίκων δεν ξεπέρασε ποτέ τις 5.000. Αντίθετα, κατά καιρούς, οι μειώσεις του πληθυσμού, από διάφορες αιτίες, υπήρχαν αισθητές. Αναφέρονται λ.χ. το 1758 μόλις 1.000 κάτοικοι (700 στη Χώρα και 300 στο Κάστρο)¹¹, στα 1767 εκκένωση, περίπου, του νησιού¹² και στα 1775 μόνο 200 άτομα στη Χώρα, λόγω ανθυγειενών συνθηκών (από θειώδεις αναθυμιάσεις), αυτήν δε κατακειμένην σε ερείπια¹³.

δ) Για τον χαρακτήρα των Μήλων, οι περισσότερες μαρτυρίες αναφέρουν Λαόν ευγενικό και έξυπνο, εργατικό θαρραλέο και εύχαρι που διασκέδαζε ακόμη

Η ΜΗΛΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Συνέχεια από τη σελ. 11

και στον καιρό των δυστυχιών του. Περί τα τέλη του 17ου αι., οι άνδρες είχαν αντικαταστήσει τις βράκες με περισκελίδες (οι άρχοντες μάλιστα από παλαιότερα), οι δε ορθόδοξοι κληρικοί, «διάγοντες βίον σεμινόν, υπόδειγματικόν και ἔντιμον», ήταν «οι καλύτερον ενδεδυμένοι από τους ιερείς των άλλων νήσων του Αρχιπελάγους».¹⁴ Οι ανεγερθείσες, έπειτα, πολυάριθμες και περικαλλείς εκκλησίες με εξαιρετικόν εικονογραφικό διάκοσμο και πλούσιον εξοπλισμό, όπως και τα μοναστήρια ή μετόχια διασήμων μοναστικών κέντρων, αποτελούν αψευδείς μαρτυρίες κατακυριάρχησης του ελληνορθοδόξου στοιχείου και της εν γένει κοινωνικής προαγωγής και οικονομικής ευρωστίας του¹⁵. Περί το 1660 υπήρχαν στη Χώρα δεκαοκτώ ενοριακοί ναοί, οι εννέα από τους οποίους μεγάλων διαστάσεων. Στα 1700 ο Tournefort κατέγραψε 17 ενοριακούς ναούς και 13 μοναστήρια ή μετόχια, ενώ στα 1716 μαρτυρούνται 21 ενοριακοί ναοί¹⁶.

Η άναμφιβολη οικονομική ευρωστία των Μηλίων, ίδιαίτερα κατά τον 17ο αι., είχε και άλλες επιδράσεις στον κοινωνικό βίο τους, όπως λ.χ. στην ανάπτυξη των Τεχνών, αν και οι γνώσεις μας, ελλείψει επαρκών στοιχείων, περιορίζονται στην εκκλησιαστική ζωγραφική (αγιογραφία) και την αρχιτεκτονική, κυρίως τη

ναοδομία, στην οποία οι Μηλιοί μαΐστορες διέπτεψαν¹⁷. Από τους τελευταίους, έχει διασωθεί το όνομα του Γεωργίου Μανουρά, που σχεδίασε και ανοικοδόμησε (1620) τον σταυροειδή ναό του Χριστού στην Παλαιά Χώρα¹⁸. Ο ιερέας από την Κρήτη Εμμανουήλ Σκορδίλης, που εγκαταστάθηκε στη Μήλο, δημιούργησε τοπική Σχολή αγιογραφίας με διαδόχους τον ιερέα γιο του Αντώνιο και τον εγγόνο του Εμμανουήλ¹⁹. Τέλος, αναφέρεται και η ύπαρξη «εργαστηρίων γλυπτικής και ξυλογραφίας»²⁰, αλλά δεν μπόρεσα να διασταυρώσω την πληροφορία.

ε) Κατά τα πρώτα χρόνια της τουρκοκρατίας λειπούργησαν στα Κυκλαδονήσια, και τη Μήλο, μικρά σχολεία, όπως μας πληροφορεί ο Ιάκωβος Μηλοΐτης, το 1587. Σ' αυτά μάθαιναν οι νέοι γραφή και ανάγνωση, αλλά και την ιταλική γλώσσα για τις ανάγκες του εμπορίου²¹. Κάποιοι μάλιστα Μήλιοι απέκτησαν και ευρύτερη Παιδεία, όπως α) ο θρησκευτικός ουμανιστής και ηγούμενος (1626, 1635) της Μονής Θεολόγου Πάτμου Βενέδικτος Τζαγκαρόλος²², β) ο λόγιος μοναχός και πρεσβύτερος Νικηφόρος ο Μήλιος, κωδικογράφος²³ και γ) ο Γουλιέλμος Ρώτας (1621 - 1646), απόφοιτος του Ελληνικού Κολλεγίου Ρώμης και διδάκτορας Φιλοσοφίας - Θεολογίας²⁴.

Συνεχίζεται